Sivistysvaliokunnan kuulemistilaisuus 20.10.2020
HE 146/2020 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2021

Skooppi ry:n lausunto varhaisen tuen toimivuudesta

Suomen koulu- ja opiskeluterveyden yhdistys, Skooppi ry kiittää mahdollisuudesta tulla kuulluksi sekä mahdollisuudesta antaa kirjallinen lausunto.

Skooppi ry:n tarkoituksena on kehittää koulu- ja opiskeluterveydenhuollon aloilla toimivien henkilöiden ammattitaitoa, tukea näiden alojen tutkimusta ja edistää koulu- ja opiskeluterveydenhuollon kehitystä Suomessa. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys mm. järjestää koulutustilaisuuksia ja osallistuu alansa viestintään ja yhteistyöhön muiden koulu- ja opiskeluikäisten kanssa toimiviin tahoihin kansallisesti ja kansainvälisesti.

Varhaisen tuen toimivuus

Jokaisella lapsella ja nuorella on oikeus parhaaseen mahdolliseen oppimiseen, terveyteen ja hyvinvointiin. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelujen sekä kouluissa tehtävän muun ennaltaehkäisevän toiminnan vahvuutena on sen kohdentuminen kaikille. Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto tapaa vuosittain kaikki peruskoululaiset ja toisen asteen opiskelijat. Palvelut tarjotaan kouluilla ja niihin on helppo hakeutua leimaamattomasti. Tämä antaa hyvän mahdollisuuden sekä yksilökohtaiseen terveydenedistämiseen että ongelmien varhaiseen havaitsemiseen, hoitoon tai jatkohoitoon ohjaukseen.

Skooppi ry haluaa painottaa, että perustason palvelujen kehittäminen ja riittävä resursointi on ensiarvoisen tärkeää. Tällä hetkellä ongelmia tunnistetaan melko hyvin ja lievemmät tuen tarpeet hoidetaankin hyvin. Sen sijaan perustasoa tukevat erityispalvelut ovat selkeästi puutteellisia. Etenkin tilanteissa, joissa opiskeluhuollon tuki ei riitä ja toisaalta erikoissairaanhoidon kriteerit eivät täyty, jää opiskeluhuollolle, kouluille ja huoltajille paljon kannateltavaa. Välimaaston palveluissa on tällä hetkellä selkeä puute. Hyvänä esimerkkinä tähän palvelutarpeeseen ovat erikoissairaanhoidosta jalkautuvat psykiatriset sairaanhoitajat, jotka toimivat opiskeluhuoltopalveluiden tukena.

Ennaltaehkäisevä työ ja varhainen tuki kouluilla on oppilaille, opiskelijoille ja heidän perheilleen helposti saavutettavaa ja kustannusvaikuttavaa. Nopealla tuella on mahdollisuus estää ongelmien vaikeutuminen ja kalliiden erityispalveluiden tarve.

Kolmiportaisen tukijärjestelmän toimivuus ja saavutettavuuden kehittäminen peruskoulussa ja toisella asteella

Kolmiportainen tuki on pedagogisesta näkökulmasta annettavaa tukea, jota ei tällä hetkellä ole käytössä toisella asteella. Pyydämme sivistysvaliokuntaa huomioimaan, että myös terveydenhuollon lainsäädännössä puhutaan erityisestä tuesta, mutta sen merkitys on erilainen kuin opetustoimessa. Perusopetuksen ja toiselle asteelle suunnitteilla olevan kolmiportaisen tuen vahvistaminen edellyttää henkilöstöresurssien lisäksi yhteistyön tiivistämistä sivistystoimen ja sosiaali- ja terveydenhuollon välillä. Yhteistyötä koulu- ja opiskeluterveydenhuollon sekä koulun pedagogisen tuen kanssa on tiivistettävä etenkin niiden oppilaiden kohdalla, jotka kolmiportaisessa tuessa ovat erityisen tuen piirissä, koska heillä on usein sellaisia ongelmia, joiden hoidossa tarvitaan terveydenhuollon asiantuntemusta.

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimet

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykologisten häiriöiden ja mielenterveysongelmien varhaisen havaitsemisen ja niihin tarvittavan tuen ja hoidon kehittämistoimissa on Skooppi ry:n mielestä oleellista perustason tukeminen sekä häiriöiden havaitsemisessa että varhaisessa puuttumisessa. Varhaiskasvatuksen, koulujen ja oppilaitosten rooli on tärkeä, koska lapset ja nuoret viettävät pitkiä aikoja näissä palveluissa.

Sekä varhaiskasvatuksessa että kouluissa on tarvetta henkilökunnan lisäkoulutukseen erilaisten ongelmien havaitsemiseen ja kasvuympäristössä tapahtuvaan tukeen ja sen järjestämiseen. Yhtenä tärkeänä alueena on neuropsykiatrisia oireita koskeva ns. nepsy-koulutus. Lisäksi työn tueksi tarvitaan työnohjausta.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä mielenterveysosaamisen lisääminen sisältyy jo nykyiseen opetussuunnitelmaan. Skooppi ry pyytää kiinnittämään huomioita, että varhaiskasvatuksessa, kouluissa ja oppilaitoksissa on opetussuunnitelman edellyttämät menetelmät käytössä ja riittävä osaaminen sekä niissä tuetaan erilaisiin ohjelmiin sitoutumista yhteistyössä sivistystoimen ja sosiaali- ja terveystoimen kanssa.

Oppimista ja sosiaalista kanssakäymistä vaikeuttavien tarkkaavaisuus- ym. neuropsykiatristen häiriöiden ja mielenterveysongelmien tukeen ja hoitoon tarvitaan erilaisia varhaiskasvatuksessa ja kouluissa tarjottavia hoitointerventioita. Pyydämme erityisesti huomioimaan, että hoitointerventiot edellyttävät sujuvaa ja selkeää hoitopolkujen laatimista ja vastuunjakoa eri tahojen välillä.

Oppilas- ja opiskelijahuollon resurssien varmistaminen

Skooppi ry kannattaa suunniteltua lisäresursointia opiskeluhuollon palveluihin ja näkee erityisen tarpeelliseksi myös pysyvät määrärahalisäykset. Ongelmat ovat pitkäaikaisia ja vaativat pitkäjänteistä ja suunnitelmallista työtä ja moniammatillisen yhteistyön tiivistämistä.

Sekä peruskoulun että toisen asteen kuraattori- ja koulupsykologipalveluiden saatavuus vaihtelevat THL:n ja OPH:n selvitysten mukaan alueiden sekä koulujen ja oppilaitosten välillä suuresti. Skooppi näkee myös sitovan mitoituksen kehittämisen tarpeellisena, jotta alueellinen epätasa-arvo voidaan korjata. Psykologi- ja kuraattorimitoitusta koskevia säädöksiä tarvitaan, mutta myös opiskeluhuoltoon kuuluvien koulu- ja opiskeluterveydenhuollon lääkäreiden ja terveydenhoitajien mitoituksia koskevat velvoittavat säädökset puuttuvat.

Neuvolatoimintaa, koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa sekä suun terveydenhuoltoa ohjaavan asetuksen (380/2009) säätämisen jälkeen lääkäri- ja terveydenhoitajatilanne on näissä palveluissa parantunut, edelleen on kuitenkin vajausta varsinkin opiskelu- ja kouluterveydenhuollon lääkäripalveluissa. Samaan aikaan lasten ja nuorten psyykkiset ja neuropsykiatriset ongelmat ja hoidot ovat lisääntyneet perustasolla.

Skooppi esittää hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti sitovien mitoitusten säätämistä toisen asteen opiskeluterveydenhuoltoon ja myös kouluterveydenhuoltoon.

Skooppi ry on ilmaissut kantansa opiskeluhuoltopalveluiden henkilöstön sijoittumiseen uudessa sote-mallissa lausunnossaan 3.12.2016 (Liite).

Pyydämme kiinnittämään mitoitussuositusten lisäksi huomiota opiskeluhuollon kuraattorien ja psykologin työn sisällön tarkempaan määrittelyyn vrt. koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa ohjaava asetus, joka määrittele ko. ammattiryhmän työn sisällön.

Opiskeluterveydenhuollon tehtäviin sisältyy mielenterveyshäiriöiden hoito. Riittävästi resursoituna ja suunnitelmallisena kokonaisuutena toimiessaan opiskeluterveydenhuollolla on mahdollisuus nykyistä paremmin suoriutua lakisääteisistä tehtävistä ja toimia nuorten mielenterveyshäiriöiden perustason hoitopaikkana. Sitovat mitoitukset opiskeluterveydenhuoltoon voivat olla yksi keino tilanteen parantamiseksi.

Viime vuosina ja erityisesti nyt koronakevään jälkeen koulupoissaolot ovat lisääntyneet ja pitkittyneet. Poissaoloihin puuttuminen varhain ja lapsen ja nuoren saaminen takaisin kouluyhteisön ja opetuksen piiriin on ensiarvoisen tärkeää koulupudokkuuden ja syrjäytymisen ehkäisyä. Kannatettavaa on perheisiin ja kotiin vietävä oppilaskohtaisesti räätälöity tuki, tarvittaessa sitä varten on syytä hankkia lisäresursseja oppilaitoksiin opettajien ja opiskeluhuollon toimijoiden tueksi. Opiskeluhuollon resursoinnin riittävyydestä on luonnollisesti huolehdittava. Monialainen yhteistyö tapauskohtaisesti ja tarpeenmukaisesti mm. kouluterveydenhuollon, sosiaalitoimen, lastensuojelun ja matalan kynnyksen paikallisten perheneuvola- ja nuorisoasemapalveluiden kanssa tulee myös järjestää.

Mikäli oppilaitokseen palkataan varhaisen tuen työntekijöitä, jotka eivät ole osa opiskeluhuollon henkilöstöä, tulisi tehtävät ja vastuut määritellä opiskeluhuollon tehtäviä täydentäviksi.

Mikäli suunniteltu oppivelvollisuuden laajentaminen toteutetaan, tulee tähän liittyen varmistaa myös riittävän opiskeluhuollon järjestäminen.
Skooppi ry pitää tärkeänä, että nuoren tarvitsema tuki suunnitellaan yhteistyössä nuoren ja mahdollisuuksien mukaan hänen vanhempiensa tai muiden läheisten kanssa. Kun nuoren tuen tarve havaitaan, opiskeluhuollosta tai muista palveluista on tärkeää aktiivisesti olla yhteydessä nuoreen ja varmistaa hänelle tarvittava tuki. Tämä koskee myös yli 18-vuotiaita, joilla ei ole voimavaroja tai osaamista palveluihin hakeutumiseen. Nuoruusiän kehitys jatkuu 25 -vuotiaaksi asti ja nuoruusikään sisältyy monia mielenterveyden kannalta kriittisiä nivelvaiheita, jotka tulisi osata tunnistaa nuorille tarkoitetuissa palveluissa.

Koronapandemian vaikutus tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020

Skooppi ry ilmaisee huolensa koronapandemian vaikutuksesta tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyteen tulevina vuosina. Koronaepidemia on vakavasti heikentänyt koulu- ja opiskeluterveydenhuollon toimintaa keväästä 2020 alkaen. Tilanne vaihtelee eri paikkakunnilla, mutta suuressa osassa kuntia normaali toiminta joko

kokonaan keskeytettiin tai sitä merkittävästi vähennettiin heti epidemian puhjettua ja viimeistään etäopetukseen siirtymisen yhteydessä. Suurissa kaupungeissa terveystarkastusvelka kevään aikana kasvoi tuhansiin tekemättä jääneisiin terveystarkastuksiin ja erilaista hoitovelkaa syntyi myös koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon.

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon terveydenhoitajia ja lääkäreitä siirrettiin jo varhaisessa vaiheessa erilaiseen koronatyöhön. Kunnissa tämä tapahtui valmiussuunnitelmien mukaisesti ja hyvin nopeasti heti epidemian alettua. Valmiussuunnitelmat on tehty äkillisiä, yleensä nopeasti ohimeneviä kriisitilanteita varten. Korona käyttäytyikin eri tavalla ja jäi pysyvämmäksi. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon osalta tilanne on jatkuessaan kestämätön.

Ongelmana tällä hetkellä on se, että enää ei ole mahdollista täysimääräisenä korvata keväällä syntynyttä vajetta. Lisäksi epidemiatyö näyttää edelleen vaativan henkilöstösiirtoja vaikkakaan ei niin laajasti kuin keväällä. Henkilökunnan poissaolot uusien sairauspoissaolosääntöjen takia ovat lisääntyneet. Lisäksi on selvästi havaittavissa henkilökunnan väsymistä ja kuormittuneisuutta.

Kun koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palvelut eivät toimineet normaaliin tapaan lasten ollessa etäopetuksessa ja arjen kontaktimahdollisuudet tuttuihin terveydenhoitajiin olivat tauolla, havaitsematta ja hoitamatta jäi merkittävä määrä tukea tarvitsevia lapsia ja perheitä. Näihin havahduttiin, kun toukokuussa hetkellisesti palattiin lähiopetukseen- Yhteydenottojen määrä oli valtava. Nyt hoidetaan tätä kuormaa ja odotettavissa on erityispalveluiden tarpeen lisääntyminen ja sitä kautta kustannusten nousu.

Toisaalta on myös todettava, että monissa perheissä korona-aika on sujunut erittäin hyvin, lähentänyt perhettä ja rauhoittanut arkea. Myös osalle oppilaista ja opiskelijoista etäopetus sopi erittäin hyvin.

Skooppi ry:n mielestä on välttämätöntä kaikin tavoin tukea koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstön mahdollisuuksia tehdä lakisääteisiä tehtäviään, myös määrärahalisäyksin. Mikäli tarkastusvelka ja koulu- ja opiskeluterveydenhuollon mielenterveyden häiriöiden hoitovelka kasvaa entisestään, varhaisen tuen mahdollisuudet menetetään samoin kuin tilaisuudet ikäluokille suunnattuun terveydenedistämistyöhön.

Koronapandemian vaikutuksesta tukijärjestelmien toimivuuteen vuonna 2020 ja tuen riittävyyteen tulevina vuosina on mahdollista seurata muun muassa Kouluterveyskyselyn ja FinLapset -tutkimustulosten avulla. Kouluterveyskyselyn seurantaindikaattoreista mielenterveyttä, palvelujen käyttöä ja avun saantia kuvaavat indikaattorit sekä vastaukset peruskoulun

jälkeisistä opinnoista tuovat todennäköisesti esiin koronapandemian lasten ja nuorten kokemana. FinLapset tutkimuksesta saadaan vastaavasti tietoa varhaiskasvatusikäisen lasten perheiden kokemuksista. Sivistystoimen rekistereistä saadaan tieto oppilaiden koulupoissaoloista ja opintonsa keskeyttäneistä. THL on tehnyt kyselytutkimusta perusopetuksen opiskeluhuoltohenkilöstölle korona-ajan vaikutuksista. Tästä tutkimuksesta on jo saatavissa alustavia tuloksia, jotka osoittavat merkittävää palvelujen alasajoa etenkin keväällä 2020.

Skooppi ry kantaa huolta lapsista ja nuorista, joiden tuen tarve on ilmennyt jo ennen koronaepidemiaa ja nyt edelleen vaikeutunut.

Suomen koulu- ja opiskeluterveyden yhdistys Skooppi ry:n hallitus

Liite: Skoopin kannanotto opiskeluhuollosta 3.12.2016